

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะของผู้วิจัย

จากการศึกษาวิจัยเพื่อค้นหาแนวทางการสร้างประติมากรรมสลักหิน จากกรณีศึกษาเมือง คาร์ราร่า อิตาลีที่ได้ผ่านไป นั้นผู้ศึกษาสามารถสรุปแนวทางการบริหาร การสร้างประติมากรรมสลักหิน เพื่อ กลุ่มประติมากรรม กรมศิลปากร จากการศึกษาค้นคว้า การบริหารจัดการองค์กร ไม่ควรจำกัดเฉพาะกลุ่ม ผู้บริหาร เท่านั้น ควรเปิดโอกาสให้ ทุกคนในองค์กรมีส่วนร่วม ร่วมกันเสนอความคิดเห็นใน กระบวนการบริหารจัดการ อันประกอบไปด้วย การจัดองค์กร การวางแผนนโยบาย การสั่งการ และการควบคุมคุณภาพเพื่อให้ทุกคนในองค์กรมีความรู้สึกร่วมกันว่ากลุ่มประติมากรรมคือบ้านหลังที่ 2 ของทุกคน ที่ต้องการช่วยกันดูแลรักษา และพัฒนา ให้เจริญก้าวหน้า ยิ่งขึ้น โดยผู้วิจัยสามารถสรุปแนวทางการบริหาร และมีข้อเสนอแนะ เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยในหัวข้อต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น

5.1 สรุปผลการศึกษา

5.1.1 สรุปการศึกษาความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มผู้ปฏิบัติ

5.1.1.1 วิธีการที่จะทำให้ประชาชนมีความต้องการผลงานประติมากรรมสลักหิน

ในมุมมองของผู้ปฏิบัตินั้นมักแสดงความคิดเห็นบนพื้นฐานของการเป็น ผู้ปฏิบัติงานอย่างมีความรู้ความสามารถเฉพาะทางแต่ ขาด ประสบการณ์ การประสานงานหรือติดต่อกับบุคคลภายนอกโดยตรงจึงมีความเข้าใจเรื่องบริหาร จัดการงานในหน้าที่เพื่อความสัมฤทธิ์ผลเท่านั้น ทำให้การมองเห็นว่า การสร้างผลงานให้เป็นที่ประจักษ์ต่อสังคมต้องทำด้วยตนเองเพราะสังคมศิลปะในประเทศไทยศิลปินต้องทำหน้าที่สร้างผลงาน นำเสนอผลงาน และจัดทำ การประชาสัมพันธ์เผยแพร่ผลงานของตน ตลอดจนการทำสูจิบัตร ทั้งหมดทุกขั้นตอนยังไม่มีภาระหน้าที่ให้ภัณฑารักษ์เป็นผู้ดูแลงานในหน้าที่ต่อจากการสร้างผลงานของศิลปิน

5.1.1.2 การบริหารการสร้างงานประติมากรรมสลักหิน สำหรับกรมศิลปากร

การจัดตั้งองค์กรใหม่เป็นเรื่องยุ่งยากที่สุดใระบบราชการเพราะจะต้องมีการผลักดันจากทุกฝ่ายตั้งแต่บุคคลากรในองค์กร ไปจนถึงผู้บริหารระดับสูงขององค์กรเพื่อนำเสนอแนวคิดต่อสำนักงานข้าราชการพลเรือน ในการขอปรับอัตรากำลังและโครงสร้างองค์กร ซึ่งเป็นเรื่องยากมากในปัจจุบันเพราะรัฐบาลมีนโยบายในการลดขนาด องค์กรเพื่อความคล่องตัวในการบริหารงาน ทั้งนี้ต้องสร้างให้เห็นความสำคัญและความเข้าใจร่วมกันเป็นเบื้องต้น และในขั้นของการปฏิบัติควรลงมือสร้างผลงานควบคู่กันไป

การเริ่มสร้างผลงานตัวอย่างรูปบุคคลสำคัญของกรมศิลปากรอาจเป็นทางเลือกที่ดีสำหรับการสร้างผลงานตัวอย่าง เพื่อติดตั้งในอาคารของกรมศิลปากร เช่นพระรูปของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ เป็นต้น โดยในตัวอาคารของกรมศิลปากรนั้นเหมาะกับหินอ่อนสีขาวเพราะบรรยากาศในตัวอาคารค่อนข้างมีแสงน้อย และต้องมีการติดตั้งแสงไฟเพิ่มเติมเพื่อส่องไปยังผลงานจึงจะทำให้เน้นคุณค่าความงามชัดเจนขึ้น

5.1.1.3 การควบคุมคุณภาพของผลงานประติมากรรม สำหรับกรมศิลปากร

การควบคุมคุณภาพเป็นสิ่งทีกลุ่มประติมากรรมยังคงรักษา เพื่อการรักษามาตรฐานของการสร้างผลงานหากแต่ปัจจุบันยังไม่มีการ สร้างค่ามาตรฐานอย่าง เป็นรูปธรรม ยังคงทำได้แต่เพียงใช้ความเห็นของผู้บริหารเป็นใหญ่เมื่อผู้บริหารเห็นดีก็ถือเป็นผลงานที่ผ่านการพิจารณาผลข้างเคียงที่อาจเกิดขึ้นคือการมองเห็นว่าตัวเองมีความเห็นที่ถูกต้องแต่ผู้เดียว ซึ่งจะทำให้เกิดความเสียหายในองค์กรของรัฐเพราะกลุ่มประติมากรรมเป็น หน่วยงานของประเทศ จึงไม่ควรใช้วิจารณ์งานของบุคคลใดบุคคลหนึ่งในการตัดสินใจเรื่องของความงามทางศิลปะ เพราะเมื่อมีการปฏิบัติเช่นนั้นก็จะทำให้ผลงานทุกชิ้นที่สร้างจากกลุ่มประติมากรรมมีลักษณะที่ใกล้เคียงกัน เพราะผ่านความคิดเห็นจากคนคนเดียว ทางเลือกใหม่คือการพิจารณา ผลงานทางสุนทรีย์จะควรมีตั้งการใช้คณะกรรมการและมีการลงความเห็นอย่างเป็นทางการเป็นเอกฉันท์ ด้วยการรับฟังความคิดเห็นของประติมากรเป็นสำคัญ

5.1.1.4 ความจำเป็นในการนำเข้าวัตถุดิบหรืออุปกรณ์เพื่อสร้างผลงาน ในขณะที่ประเทศไทยมีวัสดุอุปกรณ์ที่มีคุณภาพที่แตกต่างกัน

สำหรับกลุ่มผู้ปฏิบัติแล้วการใช้วัสดุเป็นสิ่งที่สำคัญเพื่อใช้รองรับความคิด จินตนาการของประติมากรผู้สร้างผลงานเท่านั้น ดังนั้นการเลือกใช้วัสดุภายในประเทศหรือภายนอกประเทศจึงไม่ใช่สิ่งที่สำคัญที่สุด หากแต่ถ้าจะมีการนำเข้าวัตถุดิบหรืออุปกรณ์ก็เพื่อ

5.1.1.4.1 การตอบสนองความต้องการ และ เป็นการเสนอทางเลือกให้กับกลุ่มผู้ว่าจ้าง

5.1.1.4.2 ความเหมาะสมของลักษณะผลงานที่ต้องการวัตถุดิบเฉพาะเช่นเพื่อการแกะสลักพระพุทธรูปด้วยหินสีเขียวบริสุทธิ์ ซึ่งในประเทศไม่มีก็ควรมีการนำเข้าจากประเทศพม่าหรือประเทศอิตาลี เป็นต้น

5.1.1.5 รูปแบบลักษณะของงานประติมากรรมสลักหิน

การสร้างผลงานประติมากรรมหินควรมีรูปแบบที่ชัดเจน เช่นเดียวกับประติมากรรมหล่อโลหะเพื่อเป็นการสร้างเอกลักษณ์ และเป็นการสร้างความโดดเด่นเฉพาะทางของผลงานประติมากรรมรูปบุคคล ของกรมศิลปากร

5.1.1.6 สถานที่ติดตั้งผลงานประติมากรรมสลักหิน

สถานที่ ติดตั้งผลงานประติมากรรมหินสามารถติดตั้งได้ทุกที่ขึ้นอยู่กับความงาม และความแข็งแรงที่เหมาะสมกับผลงานชิ้นนั้นๆ

5.1.1.7 ระยะเวลาสำหรับการสร้างผลงาน

การตั้งระยะเวลาในการทำงานประติมากรรมหินเป็นระยะเวลาที่ใกล้เคียงกับระยะเวลาในการทำงานประติมากรรมหล่อโลหะ ยกเว้นงานขนาดใหญ่ งานที่มีรูปทรงยากต่อการแกะสลัก และงานที่มีกรใช้หินแข็งในการทำงานเช่น หินแกรนิตก็จะต้องใช้เวลาเพิ่มมากขึ้นเล็กน้อย

5.1.1.8 การตั้งราคาค่าใช้จ่ายสำหรับสร้างผลงานประติมากรรมสลักหิน

เป็นการตั้งโดยใช้ปัจจัยเหตุผลต่างๆ ดังนี้

5.1.1.8.1 ความยากง่ายของรูปทรง ที่สลักถ้าเป็นรูปทรงที่ยาก ต้องมีการใช้วัสดุอุปกรณ์เฉพาะทาง ที่มีความแตกต่างไปจากสิ่งที่มีอยู่ จึงทำให้ต้องสั่งซื้อเฉพาะการนั้นๆ ก็จะทำให้ค่าใช้จ่ายสูงมากขึ้น

5.1.1.8.2 ขนาดของผลงาน ถ้ามีขนาดใหญ่ขึ้นก็ต้องใช้ทรัพยากรบุคคล วัสดุอุปกรณ์ และอุปกรณ์มากยิ่งขึ้น

5.1.1.8.3 วัสดุที่ใช้ ถ้าเป็นหินแกรนิตค่าใช้จ่ายของวัสดุอุปกรณ์ก็จะเพิ่มมากขึ้น เพราะเป็นวัสดุที่แข็งกว่าหินชนิดอื่น

5.1.1.8.4 ค่าฝีมือ การสร้างผลงานประติมากรรมสลักหินถือเป็นผลงานที่ยากมากถือเป็นความสามารถพิเศษเฉพาะทาง ซึ่งมีผู้ที่สามารถทำได้ น้อยมากจึงควรมีการคิดคำนวณค่าฝีมือเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน และเป็นการกระตุ้นความสนใจของประติมากรรุ่นใหม่ให้สร้างผลงานประเภทนี้เพิ่มมากขึ้น โดยคิดค่าฝีมือ เป็นร้อยละ 5 ของราคาค่าใช้จ่ายทั้งหมด

5.1.1.9 การดูแลผลงานที่นำไปติดตั้งแล้ว

การให้บริการดูแลผลงานหลังมีการติดตั้งเป็นสิ่งหนึ่งที่สำคัญหลังการทำงานเสร็จสมบูรณ์ เพราะองค์กรควรเป็นผู้ดูแลผลงานเป็นหลัก แทนบุคคลผู้สร้างงาน เพราะการรับราชการของบุคลากรนั้นเป็นเพียงช่วงสั้นๆ ไม่เกิน 40 ปีเท่านั้น แต่ผลงานประติมากรรมมีอายุยาวนาน 1,000 ปี ดังนั้น องค์กร ควรมีการรวบรวมความรู้ ในกระบวนการทำงานและการดูแลรักษา ตลอดจนการอนุรักษ์ เพื่อพร้อมถ่ายทอดกับบุคลากรรุ่นใหม่และประชาชนทั่วไปที่มีความสนใจในการสร้างผลงานประเภทนี้ เพื่อสามารถถ่ายทอดความรู้ในการสร้างสรรค์ และดูแลผลงานได้ตลอดไป

5.1.1.10 การศึกษาเรียนรู้เรื่องการสร้างประติมากรรมสลักหินในประเทศไทย

การเรียนรู้เป็นสิ่งที่สำคัญของประสบการณ์เพื่อนำความรู้มาสร้างสรรค์ผลงาน เช่นเดียวกับการสร้างผลงานประติมากรรมหิน เป็นสิ่งใหม่สำหรับสังคมไทยที่ต้องมีการเรียนรู้ ควบคู่ไปกับการลงมือปฏิบัติจริงเพื่อให้สังคมมองเห็นคุณค่า

การจัดให้มีการเรียนการสอนในสถาบันศิลปะถือเป็นความสำคัญมากและเป็นสิ่งที่ต้อง ปฏิบัติในเบื้องต้นเพื่อสร้างผู้สนใจใหม่ให้เกิดขึ้น เพราะนักศึกษาจะได้เห็นทางเลือก ของวัสดุ ที่ หลากหลายมากขึ้นในการทำงานประติมากรรม ซึ่งหินอาจจะเป็นวัสดุที่ตอบสนองความต้องการ ฝึกพื้นฐานของความอดทน หยากเพียร และเป็นการฝึกให้เกิดสมาธิที่ดีได้

5.1.2 สรุปการศึกษาความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มผู้สนับสนุนการสร้างผลงาน

5.1.2.1 การกระตุ้นให้มีการสร้างผลงานประติมากรรมสลักหิน ในกรมศิลปากร

ผู้ให้สัมภาษณ์ในกลุ่มนี้ส่วนใหญ่เป็นนักวิชาการด้าน ศิลปะจึงมีความเห็นในการใช้วิธีการ กระตุ้นสังคมให้มีความต้องการประติมากรรมสลักหินโดยใช้วิธีการทางวิชาการเช่น การจัดสัมมนา และการจัด นิทรรศการศิลปะ เพื่อเป็นการกระตุ้นสังคมให้มีความสนใจประติมากรรมหินซึ่งเป็น กิจกรรมที่ได้ปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่องในการทำงานที่เกี่ยวข้องกับศิลปะสำหรับกรมศิลปากร แต่ ผลที่เกิดขึ้นมักไม่มีประสิทธิภาพมากนัก เนื่องจากผู้เข้าร่วมกิจกรรมร้อยละ 90 เป็นกลุ่ม บุคคลากรในหน่วยงานของกรมศิลปากรที่มีการขอความช่วยเหลือให้มาเข้าร่วมกิจกรรมจึงทำให้ บุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมบางคนไม่มีความสนใจจริง เป็น เพราะการขาดการประชาสัมพันธ์ที่มี ประสิทธิภาพ หากมีการจัดการประชาสัมพันธ์ที่ดี และตรงกับกลุ่มที่ มีความ สนใจก็จะทำให้ กิจกรรมประสบความสำเร็จได้เร็ว

5.1.2.2 การบริหารการสร้างงานประติมากรรมสลักหิน สำหรับกรมศิลปากร

การวางรูปแบบการบริหารองค์กรเป็นสิ่งสำคัญมากที่ จะทำให้องค์กรสามารถพัฒนาได้ อย่างยั่งยืน การบริหารงานในระบบราชการมีปัญหาเรื่องการจัดซื้อจัดจ้างที่ทำให้ได้วัสดุ อุปกรณ์ที่มีราคาแพงแต่มีคุณภาพไม่สมกับราคา ซึ่งเป็นเรื่องที่ไม่สามารถแก้ได้ เช่นเดียวกันกับการจัดซื้อจัด

จ้างในองค์การมหาชนที่ต้องเผชิญกับปัญหาการ จัดซื้อจัดจ้างในระบบเดียวกัน ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ปัญหาที่ไม่สามารถแก้ไขได้โดยการเปลี่ยนรูปแบบการบริหารองค์กร แต่สิ่งหนึ่งที่องค์การมหาชนมีมากกว่าคือการลดขั้นตอนในการสั่งการและการบังคับบัญชาเพราะมีโครงสร้างที่สั้นกว่า จะทำให้การทำงานคล่องตัวมากขึ้น และระบบการ ต้องบริหารตัวเองจึงทำให้บุคลากรต้องพยายามทำการตลาดเพื่อความอยู่รอดขององค์กรจึงทำให้องค์กรมีความกระตือรือร้นในการทำงานสูงกว่า องค์กรราชการ

5.1.2.3 วิธีการควบคุมคุณภาพผลงานประติมากรรมสลักหิน ของกรมศิลปากร

การควบคุมคุณภาพเป็นเรื่องที่สำคัญมากที่จะทำให้ผลงานประติมากรรมยังคงคุณค่าหรือเสื่อมคุณค่า เพราะการพิจารณาผลงานศิลปะต้องเว้น ช่องว่างสำหรับประติมากรเพื่อที่เขาจะได้แสดงศักยภาพ ทางความคิด และความเป็นส่วนตัวในการสร้าง ผลงานที่มีขอบเขตในเรื่องความเหมาะสมของผลงานกับพื้นที่ติดตั้ง อิ ริยาบถ และเรื่องความสมเกียรติยศของบุคคลที่จัดสร้าง หากมีการควบคุมมากเกินไปก็จะทำให้ประติมากรไม่สามารถสร้างผลงานประติมากรรมได้อย่าง สร้างสรรค์

5.1.2.4 การนำเข้าวัสดุดิบหรืออุปกรณ์เพื่อสร้างผลงาน ในขณะที่ประเทศไทยมีวัสดุ อุปกรณ์ที่มีคุณภาพที่แตกต่าง

จาก ความเห็นส่วน ใหญ่ที่เห็นว่าไม่มีความจำเป็นในการนำเข้าวัสดุอุปกรณ์ จาก ต่างประเทศ แสดงให้เห็นว่าการแสดงความสามารถของประติมากรและผู้ร่วมงานเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการสร้างงานประติมากรรมหิน เพราะเมื่อมีการใช้หินที่มีความงามของพื้นผิวมากก็จะทำให้ผู้ชมผลงานมีความเข้าใจว่าผลงานประติมากรรมมีคุณค่าความงาม มออยู่ที่พื้นผิวและเนื้อวัสดุ ซึ่ง สิ่งที่สำคัญยิ่งกว่านั้นที่ประติมากรควรทำให้ผู้ชมผลงานเข้าใจเรื่องรูปทรง ซึ่งถือเป็นหัวใจของงาน ประติมากรรม

5.1.2.5 รูปแบบของงานประติมากรรมหินที่ควรสร้าง

มีการเสนอให้สร้างผลงานในรูปแบบผลงานประติมากรรมรูปบุคคลควบคู่ไปกับกา รสร้าง ผลงานรูปแบบไทยประเพณี เพื่อเป็นการสร้างงานที่ครอบคลุมลักษณะของผลงานประติมากรรมที่ ควรสร้างเพื่อความทัดเทียมกับรูปแบบสากล

5.1.2.6 สถานที่ติดตั้งผลงานประติมากรรมสลักหิน

การพิจารณาสถานที่ติดตั้งเป็นเรื่องที่ประติมากรจะเป็นผู้พิจารณาร่วมกับสถาปนิกและ เจ้าของพื้นที่เพื่อพิจารณาความเหมาะสมสูงสุด ด้วยเหตุปัจจัยต่างๆ ดังนี้

5.1.2.6.1. อยู่ในที่เปิดโล่ง สามารถมองเห็นได้รอบด้าน

5.1.2.6.2 ควรตั้งประติมากรรมให้หันไปทาง ทิศเหนือหรือ ทิศใต้ เพื่อเหตุผลทาง ความงาม เพราะแสงอาทิตย์จะทำมุมได้องศา ที่เหมาะสม กับผลงาน ประติมากรรมจนเกิดความ งามสูงสุด

5.1.2.6.3 กรณีที่ตั้งอยู่หน้าอาคารต้องออกแบบให้ผลงานมีความโดดเด่นโดยไม่ ทำลายความงามของอาคารสถานที่นั้นๆ

5.1.2.7 การกำหนดระยะเวลาในการสร้างผลงาน

การกำหนดระยะเวลามีการกำหนดให้มากกว่าการสร้างประติมากรรมหล่อโลหะเพราะ ความเข้าใจว่าประติมากรรมหินเป็นผลงานที่มีความยุ่งยากในกระบวนการผลิตมากกว่า จึงทำให้ ต้องกำหนดระยะเวลาที่นานกว่า ซึ่งในความเป็นจริงเมื่อประติมากรสร้าง ผลงานจนมีความ ชำนาญแล้วก็สามารถสร้างผลงานได้เร็วขึ้น แต่การกำหนดระยะเวลาขึ้นในปัจจุบันนี้อาจเป็นการ กำหนดขึ้นด้วยความไม่เข้าใจอย่างชัดเจนในขั้นตอนการทำงาน

5.1.2.8 การคิดค่าใช้จ่ายสำหรับการสร้างผลงานประติมากรรมสลักหิน

5.1.2.8.1 การกำหนดค่าใช้จ่ายของค่าวัสดุ โดยปราศจากค่าแรงเป็น แนวทางของ กลุ่มประติมากรรมตลอดมา หากแต่การกำหนดราคาอาจเป็นราคาที่สูงมากเพราะเป็นราคาที่คิด

จากการจัดซื้อจัดจ้างวัสดุในกรมศิลปากรที่มีราคาสูงกว่าราคาตามตลาดหลาย 10 เท่า หากมีการแก้ปัญหาเรื่องดังกล่าวได้ ก็จะลดราคาค่าใช้จ่ายลงได้มาก และจะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการสร้างผลงานประติมากรรมสลักหินได้ดีขึ้น

5.1.2.8.2 การของบประมาณจากรัฐบาลเป็นเรื่องยากที่ต้องปฏิบัติ เพราะการเสนอโครงการเชิงรุกจะเป็นหนทางเดียวที่จะทำให้การสร้างผลงานประติมากรรมหินเกิดขึ้นได้ เพราะในเบื้องต้นยังไม่มีผู้ว่าจ้าง รายใดรู้ว่ากรมศิลปากรสามารถสร้างผลงานประติมากรรมได้ ต่อเมื่อเวลาผ่านไปมีการสร้างผลงานสลักหินมากขึ้น ก็จะทำให้มีการว่าจ้างกรมศิลปากร เพิ่มมากขึ้น

5.1.2.8.3 ค่าเสี่ยงภัยในวิชาชีพ ในการสร้างผลงานประติมากรรมหินผู้สร้างงานมีความเสี่ยงอันตรายในการใช้เครื่องมือและเครื่องจักรกลหนัก การสัมผัสกับฝุ่นละอองตลอดเวลา จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องนำมาคิดในการตั้งราคาเพราะการทำงานด้วยความเสี่ยงต่อการเสื่อมสภาพสูง โดยการใช้หินแต่ละประเภทนั้นทำให้มีความเสี่ยงต่อความเสื่อมสภาพที่ไม่เท่ากัน เช่น ถ้าเป็นหินอ่อนและหินทรายที่สามารถขยับถ่ายออกจากร่างกายได้ บ้างก็มีค่าเสี่ยงภัยในวิชาชีพ ไม่สูงนัก แต่ถ้าเป็นหินแข็งก็ต้อง มีค่าเสี่ยงภัยในวิชาชีพ เพิ่มมากขึ้นโดยคิด เป็นร้อยละ 5 ของค่าใช้จ่ายที่ได้รวบรวมเสร็จแล้ว

5.1.2.8.4 ค่าฝีมือ การสร้างผลงานประติมากรรมสลักหินถือเป็นผลงานที่ยากมากถือเป็นความสามารถพิเศษเฉพาะทางซึ่งมีผู้ที่สามารถทำได้น้อยมากจึงควรมีการคิดคำนวณค่าฝีมือเพื่อเป็นขวัญและกำลังใจแก่ผู้ปฏิบัติงาน และเป็นการ กระตุ้นความสนใจของประติมากรรุ่นใหม่ให้สร้างผลงานประเภทนี้เพิ่มมากขึ้นโดยคิดเป็นร้อยละ 5 ของราคาค่าใช้จ่ายทั้งหมด

5.1.2.9 ความต้องการการดูแลเอาใจใส่ผลงานหลังการนำผลงานไปติดตั้ง

ควรแนะนำให้ผู้ว่าจ้าง มีเข้าใจเรื่องการดูแลเอาใจใส่ผลงานประติมากรรมหินซึ่งจะทำให้สามารถดูแลผลงานประติมากรรมได้ด้วย บุคลากรของหน่วยงาน ที่มีอยู่ เพราะการดูแลหรือบำรุงรักษาสามารถทำได้โดยง่ายคือการไม่จับสัมผัสผลงาน และสามารถทำความสะอาดได้โดยการแปรงขนนุ่ม ร่วมกับน้ำสะอาดเท่านั้น หากมีการแตกหักเสียหายหลังจากการติดตั้งผลงาน และ

สามารถพิสูจน์ได้ว่าเกิดมาจากการปฏิบัติงานของกรมศิลปากรก็จะทำการซ่อมแซมให้โดยไม่คิดค่าใช้จ่าย

5.1.2.10 การศึกษาเรียนรู้เรื่องการสร้างประติมากรรมสลักหินในประเทศไทย

การให้คำแนะนำเรื่องคุณค่าความงามของประติมากรรมสลักหินเป็นสิ่งที่ต้องทำให้เห็นเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนเป็นประการแรกๆ เพราะเมื่อผู้ว่าจ้างเข้าใจถึงคุณค่า ความงามของประติมากรรมหินก็จะสามารถตัดสินใจเลือกให้กลุ่มประติมากรรมสร้างผลงานได้อย่างมั่นใจ

5.1.3 สรุปผลความคิดเห็นของผู้ให้สัมภาษณ์กลุ่มผู้สนับสนุนค่าใช้จ่ายให้สร้างผลงานหรือกลุ่มผู้ว่าจ้าง

5.1.3.1 ความต้องการผลงานประติมากรรมสลักหิน

ความเคยชินกับการเห็นผลงานประติมากรรมหล่อโลหะซึ่งเปรียบเสมือนเทคนิควิธีการที่อยู่ควบคู่กับประติมากรรมอนุสาวรีย์ของประเทศไทย จนทำให้กลุ่มผู้ว่าจ้างส่วนใหญ่ไม่สามารถจินตนาการให้เห็นภาพได้ว่าการสร้างผลงานสลักหินจะมีคุณค่า ความงาม ที่แตกต่างจากประติมากรรมหล่อโลหะอย่างไร จึงเป็นเรื่องที่กลุ่มประติมากรรม ต้องทำหน้าที่เผยแพร่ความรู้เรื่องประติมากรรมเพื่อเป็นการปูพื้นฐานความรู้เรื่องประติมากรรมให้กับสังคมว่า การสร้างผลงานประติมากรรมสามารถทำได้หลากหลายวิธีนอกเหนือไปจากการหล่อโลหะแล้ว ประติมากรรมหินก็มีคุณค่าเทียบเท่ากันและมีความเป็นวัสดุที่เป็นธรรมชาติมากกว่า

5.1.3.2 แนวทางการบริหารการสร้างประติมากรรมสลักหิน สำหรับกรมศิลปากร

การจัดการเจ้าหน้าที่ที่มีความสามารถเฉพาะเรื่องทางการตลาดประชาสัมพันธ์เป็นการทำให้มีผู้ชำนาญการเป็นผู้ดูแลเฉพาะทางจึงจะทำให้ประติมากรทำงานได้อย่างเต็มที่มากขึ้น

5.1.3.3 วิธีการควบคุมคุณภาพผลงานประติมากรรมสลักหินของกรมศิลปากร

ต้องมีการสร้างมาตรฐานให้เกิดขึ้นเพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติร่วมกันของบุคลากรในองค์กรก็จะทำให้งานมีคุณภาพ

5.1.3.4 ความจำเป็นในการใช้วัตถุดิบหรืออุปกรณ์จากต่างประเทศ

กลุ่มผู้สนับสนุนค่าใช้จ่ายส่วนมากเป็นผู้ที่มีรสนิยมในชื่อเสียงของหินอ่อนจากเมืองคาร์รารา ก็เป็นหินที่มีชื่อที่สุดของโลกในเรื่องความงาม หากกลุ่มประติมากรรมต้องการตอบสนองความต้องการดังกล่าวก็สามารถประสานกับบริษัทหินอ่อนจำกัด ที่ได้รับ อนุญาตให้นำเข้าหินอ่อนจากต่างประเทศได้ซึ่งก็จะทำให้ราคาค่าใช้จ่ายแพงขึ้นมาก

5.1.3.5 รูปแบบของงานประติมากรรมสลักหินที่ต้องการ

การสร้างผลงานที่มีรูปแบบที่หลากหลายนั้นก็ทำให้สามารถครอบคลุมกลุ่มลูกค้าได้ทั้งหมดแต่ในความเป็นจริงในปัจจุบันมีเพียงการให้สร้างผลงานรูปบุคคลเท่านั้น เป็นเพราะความเชื่อในองค์กรว่ากลุ่มประติมากรรมมีความสามารถในการสร้างผลงานประติมากรรมรูปบุคคล แต่ถ้าเป็นงานประติมากรรมร่วมสมัยก็คงจะ มองที่อื่นเช่น ในมหาวิทยาลัย เป็นต้น ดังนั้นถ้ามีการเตรียมความพร้อมของศักยภาพด้านอื่นๆของประติมากรในกรมศิลปากรเพิ่มมากขึ้น ก็จะเป็นการเตรียมความพร้อมสำหรับศักยภาพที่หลากหลายมากขึ้น

5.1.3.6 สถานที่ติดตั้งที่เหมาะสมสำหรับผลงานประติมากรรมสลักหิน

ผู้ว่าจ้างมีความต้องการประติมากรรมที่มีความงามที่เหมาะสมกับสถานที่ โดยประติมากรควรเป็นผู้ให้คำแนะนำว่าควรมีพื้นที่ตั้ง อย่างไรเพื่อที่จะทำได้ ความงามและความเหมาะสมสูงสุด

5.1.3.7 การกำหนดระยะเวลาในการสร้างผลงานประติมากรรมสลักหิน 1 ชิ้นโดยเทียบกับประติมากรรมหล่อโลหะ

ผู้ว่าจ้างส่วนมากเป็นผู้ที่ไม่เข้าใจกระบวนการผลิต จึงไม่รู้ว่าควรใช้ระยะเวลาเท่าไรในการทำงาน ส่วนมากมีเพียงความต้องการให้ผลงานเสร็จด้วยความรวดเร็ว ซึ่งในบางครั้งระยะเวลาน้อยเกินไป หรือในบางครั้งมีความต้องการโดยใช้ระยะเวลาเป็นที่ตั้ง ถ้างานประติมากรรมสลักหินมีระยะเวลาการทำงานนานมากก็จะมีผลให้ไม่สามารถสร้างกลุ่มลูกค้ำได้ เพราะกลุ่มลูกค้ำคงเลือกสร้างผลงานประติมากรรมที่มีระยะเวลาการทำงานน้อยกว่า

จะสังเกตเห็นได้ว่ากลุ่มผู้ว่าจ้างเป็นกลุ่มผู้บริหารระดับผู้อำนวยการเป็นส่วนมากจะมีวาระในการดำรงตำแหน่งประมาณ 5 ปีซึ่ง เขาเหล่านั้นก็ต้องการเห็นผลงานที่ตนเป็นผู้ริเริ่มสร้างไว้ ก่อนการหมดวาระ ดังนั้น เพื่อเป็นการตอบสนองของความต้องการเรื่องเวลาและทำให้ เกิดความเข้าใจร่วมกัน ประติมากรและผู้ร่วมงานควรจัดทำ เอกสารคู่มือเพื่อเป็นการชี้แจงระยะเวลาการทำงาน ราคาค่าใช้จ่ายของวัสดุต่างๆ ในการทำงาน ควบคู่ไปกับการแสดงกระบวนการทำงานที่ยุ่งยาก ซับซ้อนเพื่อให้กลุ่มผู้ว่าจ้างมีความเข้าใจในการใช้ เวลาที่ได้กำหนดขึ้น ซึ่งจะมีระยะเวลาใกล้เคียงกับการสร้างงานประติมากรรมหล่อโลหะ

5.1.3.8 การกำหนดราคาของผลงานประติมากรรมรูปบุคคลสลักหินหนึ่งชิ้น ขนาดเท่าบุคคลจริง

การกำหนดราคาเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้เป็นการจูงใจลูกค้าให้สร้างผลงาน ซึ่งจากการทำวิจัยพบว่าส่วนใหญ่ของผู้ว่าจ้างมักคิดว่าการสร้างผลงานประติมากรรมสลักหินเป็นผลงานที่ต้องใช้ทรัพยากรมากกว่าประติมากรรมหล่อโลหะ จึงเสนอความคิดเห็นกันว่าประติมากรรมน่าจะมีราคาสูงมากกว่า แต่ที่จริงแล้วกระบวนการทำงานประติมากรรมหินสามารถสร้างผลงานให้เสร็จสิ้นทั้งกระบวนการโดยใช้ผู้ ร่วมงานน้อยกว่าประติมากรรมหล่อโลหะ แต่สิ่งที่ต้องจ่ายเพิ่มขึ้นคือการขนส่งเพราะหินเป็นวัสดุที่มีน้ำหนักมาก ดังนั้นอุปกรณ์การยกเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องเป็นค่าใช้จ่ายในการทำงานทุกครั้ง

ดังนั้นการกำหนดราคาประติมากรรมหินที่มีขนาดมาใหญ่เช่น ขนาดเท่าบุคคลจริงหรือใหญ่กว่าเล็กน้อยก็จะมีค่าใช้จ่ายไม่สูงมากนักแต่เมื่อเป็นผลงานที่มีขนาดใหญ่มากเช่นขนาดใหญ่กว่า 2 เท่าของบุคคลจริงขึ้นไป ก็จะต้องมีค่าใช้จ่ายที่สูงกว่ามากเพราะต้องใช้จ่ายไปกับการขนส่ง

แต่กลุ่มงานประติมากรรมเป็นหน่วยงานภาครัฐสามารถติดต่อประสานงานกับหน่วยงาน ที่มีอุปกรณ์เครื่องยกเช่น จากการผลิตไฟฟ้าฝ่ายผลิตหรือหน่วยงานของกรมทหารช่าง เพื่อให้ความช่วยเหลือในเรื่องการยกย้าย ติดตั้งผลงาน ซึ่งก็จะเป็นการช่วยลดงบประมาณค่าใช้จ่ายลงได้มาก

5.1.3.9 ความต้องการการดูแลเอาใจใส่ผลงานประติมากรรมสลักหินหลังจากการนำผลงานไปติดตั้ง

การดูแลผลงานหลังการติดตั้งเป็นการบริการที่กลุ่มประติมากรรมควรทำเพราะส่วนใหญ่ของกลุ่มผู้ว่าจ้างไม่มีความเข้าใจในขั้นตอนการบำรุงรักษาจึงต้องมีการแนะนำเรื่องการดูแลผลงาน โดยการจัดทำเป็นคู่มือการบำรุงรักษาให้กับผู้ว่าจ้าง เพื่อสามารถดูแลผลงานของตนได้เสมอๆ เพราะการทำให้เจ้าของผลงานเข้าใจการบำรุงรักษาก็จะทำให้ลดความเสียหายในผลงานลงได้ซึ่งก็จะทำให้การบำรุงรักษาโดยกลุ่มประติมากรรมทำงานได้สะดวกมากขึ้น

5.1.3.10 ความต้องการเรียนรู้ขั้นตอนการสลัก

ความต้องการเรียนรู้เรื่องประติมากรรมหินของกลุ่มผู้ว่าจ้างนั้นเป็นความต้องการที่จะเข้าใจเรื่องความงามที่แตกต่างจากประติมากรรมหล่อโลหะ ดังนั้นในการจัดทำเอกสารเพื่อเผยแพร่ผลงานประติมากรรมหินสามารถนำเสนอโดยใช้ภาพถ่ายของงานประติมากรรมทั้ง 2 ประเภท พร้อมคำบรรยายลักษณะพิเศษต่างๆของประติมากรรมแต่ละประเภท ก็จะสามารถเปรียบเทียบคุณค่าความงามของประติมากรรมทั้งสองประเภทได้อย่างชัดเจนยกตัวอย่างเช่น การเลือกเรื่องสีของวัสดุที่หินมีสีสรรให้เลือกมากกว่าแต่ก็มีการสร้างด้วยหินสีขาวเพราะมีตัวอย่างผลงานในอดีตมาก จึงเป็นอิทธิพลให้แก่ผู้ว่าจ้างและประติมากรในการเลือกใช้หิน เป็นต้น

5.2 ข้อเสนอแนะ

จากการผลการสรุปการศึกษาพบว่าข้อเสนอแนะที่มีประโยชน์ในการสนับสนุนการวิจัย มีดังนี้

5.2.1 ข้อเสนอแนะจากกลุ่มผู้ปฏิบัติ มีดังนี้

5.2.1.1 ควรทำให้ผู้บริหารเห็นความสำคัญของการเกิดประติมากรรมสลักหินว่ามีประโยชน์ต่อศิลปวัฒนธรรมของชาติเพราะจะเป็นการสร้างประวัติศาสตร์หน้าใหม่ของประติมากรรมอนุสาวรีย์โดยการใช้นิ

5.2.1.2 ควรขออนุมัติงบประมาณให้เพียงพอกับกิจกรรมที่ได้สร้างขึ้นใหม่

5.2.1.3 ควรจัดกิจกรรมที่มีความต่อเนื่องเพื่อเป็นการยืนยันถึงความสำคัญของโครงการสลักหิน

จากข้อเสนอแนะข้างต้นทำให้พบว่าการขาดปัญหาในระบบราชการเป็นเรื่องใหญ่ที่สุดที่จะทำให้เกิดสิ่งใหม่ในระบบราชการของ กรมศิลปากรได้ ดังข้อเสนอที่ 5.2.1.1 จะเห็นได้ว่าประติมากรต้องทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจกับผู้บริหารองค์กร ก่อน เพื่อสร้างให้เกิดความเชื่อมั่น ในผู้สร้างผลงาน เพราะโดยปกติไม่มีการ เสนอโครงการหรือกิจกรรมใดๆที่แปลกแยกไปจากวิถี การสร้างผลงานประติมากรรมหล่อโลหะ ถ้ามีการเสนอโครงการที่ไม่ ทำให้เกิดความเชื่อมั่น ก็ไม่สามารถได้รับการอนุมัติโครงการในระดับสูงขึ้นไปได้

5.2.2 ข้อเสนอแนะจากกลุ่มผู้สนับสนุนการสร้างผลงาน มีดังนี้

5.2.2.1 ควรใช้สื่อประชาสัมพันธ์ประเภทต่างๆในการเผยแพร่เพื่อสร้างให้เกิดการยอมรับในความสามารถของประติมากร ในกรมศิลปากร ว่าสามารถสร้างผลงานสลักหินที่มีคุณค่าความงามทัดเทียมกับชาติตะวันตก และสามารถคงความเป็นเอกลักษณ์ของไทย

5.2.2.2 ควรจัดกิจกรรมที่มีความต่อเนื่องเพื่อเป็นการยืนยัน ถึงความสำคัญของโครงการสลักหิน เช่น นิทรรศการประติมากรรมหิน และการจัดสัมมนา เพื่อเป็นการสร้างกิจกรรมที่จะทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและการเรียนรู้เกี่ยวกับผลงานประติมากรรมได้มากขึ้น

จากข้อเสนอแนะข้างต้นทำให้พบว่า การประชาสัมพันธ์ที่มีประสิทธิภาพโดยการสร้างให้เกิดความเชื่อมั่นว่าประติมากร ในกรมศิลปากรสามารถสร้างผลงานประติมากรรมหินได้อย่างมีคุณภาพ ก็จะเป็นการทำให้กลุ่มผู้สนับสนุนการสร้างผลงานหรือกลุ่มผู้ว่าจ้าง สามารถตัดสินใจเลือกให้กรมศิลปากรสร้างผลงาน

5.2.3 ข้อเสนอแนะจากกลุ่มผู้สนับสนุนการสร้างผลงานหรือกลุ่มผู้ว่าจ้าง มีดังนี้

5.2.3.1 ควรมีการเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเรื่องคุณค่าความงามของประติมากรรมสลักหิน ที่มีความแตกต่างจากประติมากรรมหล่อโลหะ

5.2.3.2 ควรมีการสร้างผลงานตัวอย่างเพื่อให้เห็นว่าประติมากรรมสลักหินมีความงามและคุณค่ามากเท่าเทียมกับการประติมากรรมหล่อโลหะ

จากข้อเสนอแนะข้างต้นทำให้พบว่า การทำให้ผู้สนับสนุนการสร้างผลงาน หรือผู้ว่าจ้างได้เรียนรู้ ทำความเข้าใจและมีความเชื่อมั่นในความงามของประติมากรรมหิน ซึ่งเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้ผู้ว่าจ้างเห็นคุณค่าและตัดสินใจเลือกสร้างผลงานประติมากรรมหิน

5.2.4 ข้อเสนอแนะของผู้ศึกษา

5.2.4.1 การจัดตั้งกลุ่มงานสลักหิน จากการศึกษาพบว่า การที่จะทำให้การสร้างผลงานสลักหินเกิดขึ้น ในประเทศไทยนั้น นอกจากการใช้กระบวนการบริหารจัดการแล้ว ยังต้องใช้ในการสร้างความร่วมมือจากหลายฝ่าย เช่น การบริหารงานในระบบราชการเพราะการจัดตั้งกลุ่มงานสลักหินต้องได้รับการเห็นชอบจาก ผู้บังคับบัญชา ทุกระดับ รวมถึงในขั้นตอนสุดท้ายคือการ

เสนอต่อสำนักงานข้าราชการพลเรือนเพื่อการขอปรับตำแหน่งให้ตรงกับการปฏิบัติงานหรือการขอ
เพิ่มตำแหน่งพนักงานราชการเพื่อเป็นการเสริมประสิทธิภาพในการบริหารงานของกลุ่มงานสลัก
หิน

5.2.4.2 การเตรียมความพร้อมพร้อมกับการเปลี่ยนแปลงผู้บริหาร เป็นสิ่งสำคัญเพราะ
ผู้บริหารระดับผู้อำนวยการขึ้นไปมักอยู่ในตำแหน่งไม่เกิน 5 ปีก็มักมีจะเลื่อน หรือ ย้ายตำแหน่งอยู่
เสมอ เมื่อมีการเปลี่ยนผู้บริหารก็จะส่งผลกระทบต่อ การบริหารงานเพราะผู้บริหารบางท่านอาจไม่
สนับสนุนกิจกรรมการสลักหิน จึงอาจทำให้เกิดภาวะการสะดุดในการบริหารงาน ได้ดังนั้นจึงต้องมี
การเตรียมความพร้อมของข้อมูล การปฏิบัติงานหรือ แนวทางการ บริหารจัดการ เพื่อการขอ
สนับสนุนอย่างต่อเนื่อง

5.2.4.3 เครือข่ายประติมากร ต้องมีการสร้างสังคมของผู้สร้างผลงาน
ประติมากรรมหิน โดยการตั้งเป็นสมาคมประติมากรสลักหิน ไทย เพื่อเป็นเครือข่ายสำคัญในการ
ติดต่อประสานงาน ของบุคลากรและองค์กรภายในประเทศและในระดับนานาชาติ เพื่อความ
ร่วมมือกันจัดกิจกรรมด้านประติมากรรมสลักหินในอนาคต และจะเป็นแหล่งแลกเปลี่ยนความรู้
โดยการจัดสัมมนาเกี่ยวกับประติมากรรมหิน

5.2.4.4 ความร่วมมือกับองค์กรภายนอก เป็นสิ่งสำคัญอันหนึ่งที่ต้องจัดหาเพื่อ
ความสะดวกในการสร้างผลงานไม่ว่าจะเป็นการจัดหาวัสดุอุปกรณ์ การนำเข้าวัสดุอุปกรณ์จำเป็น
การเคลื่อนย้ายหิน และการติดตั้งผลงาน ซึ่งองค์กรที่มีความพร้อมรอบด้าน คือ บริษัท หิน อ่อน
จำกัด

5.2.4.5 การประชาสัมพันธ์การตลาด ต้องมีการเริ่มดำเนินการไปพร้อมกับการ
สร้างผลงานเพื่อเป็นการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้ความรู้ เกี่ยวกับความงามของประติมากรรมหิน
และคุณค่าของขั้นตอนการสร้างผลงาน โดยสามารถทำร่วมกับองค์กรที่เป็นพันธมิตรด้วยการพ่วง
ประชาสัมพันธ์ในเอกสารหรือในเว็บไซต์ของบริษัท หรือใช้วิธีการว่าจ้างบริษัทเอกชนที่มีความรู้
ความเข้าใจเรื่องการบริหารงานศิลปะทำการตลาดประชาสัมพันธ์

5.2.4.6 การสร้างผลงานตัวอย่าง ด้วยการสร้างผลงานประติมากรรมหินจำนวน ประมาณ 4- 7 ชิ้นแล้วจัดนิทรรศการแสดงผลงานพร้อมทำเอกสารเผยแพร่ผลงาน

5.2.4.7 การสืบทอดองค์ความรู้เรื่องการสลักหิน ด้วยการจัดฝึกอบรมการสร้าง ประติมากรรมหินในโรงเรียนสลักหิน การจัดทำเอกสารตำราขั้นตอน การสร้างผลงานเพื่อการ ถ่ายทอดแก่ผู้สนใจทั่วไป และการเสนอให้ทุนนักศึกษาด้านประติมากรรมให้ไปศึกษาด้านการสลัก หินที่เมืองคาร์ราร่า ประเทศอิตาลี แล้วกลับมาใช้ทุนด้วยการทำงานเป็นระยะเวลา 2 เท่าของ ระยะเวลาการศึกษา เพื่อเป็นการสร้างประสบการณ์ตรงให้แก่ผู้เรียน และเป็นการนำองค์ความรู้ ใหม่ๆ ที่เกี่ยวกับการสลักหินกลับมาใช้ในประเทศไทย เช่น วิธีการขยายแบบประติมากรรมขนาด ใหญ่ หรือการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำหรับการสลักหิน เป็นต้น

5.2.5 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

5.2.5.1 ควรมีการทำวิจัยเรื่องเกี่ยวกับคุณสมบัติของหิน ในประเทศไทย เพื่อ ศึกษาหินตัวอย่างจากเมืองต่างๆในประเทศหรือจากประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อให้ได้หินที่มีคุณภาพ เหมาะสมสูงสุดสำหรับการสลัก แล้วนำมาแกะสลักผลงานตัวอย่าง นำมาจัดแสดงตามที่ได้กล่าว ไว้ในข้อ 5.2.4.6

5.2.5.2 ควรมีการจัดสัมมนาเรื่อง การสร้างประติมากรรม สลักหินในประเทศไทย เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัย โดยการเชิญวิทยากรที่มีความรู้ความชำนาญด้านประติมากรรมและ การสลักหิน เช่น อาจารย์มหาวิทยาลัย ช่างสลักหินเอกชนที่มีความชำนาญการ และศิลปินอิสระ เป็นต้น แล้วเรียนเชิญผู้ประกอบการเกี่ยวกับหิน ผู้สนับสนุนและผู้สนใจทั่วไปเข้าร่วมกิจกรรม

รายการอ้างอิง

หนังสือและบทความในหนังสือ

- กำจร สุนพงษ์ศรี. (2523). *ศิลปะสมัยใหม่*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช
- ทวีศักดิ์ สุททกวาทิน. (2545). *รวมบทความวิชาการ การบริหาร*. กรุงเทพฯ: ทีพีเอ็น
- พัทธา สายหู. สาขาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช. (2548). *ศิลปะกับสังคมไทย*.
กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- พิทยา บวรวัฒนา. (2541). *ทฤษฎีองค์การสาธารณะ*. กรุงเทพฯ: ศักดิ์โสภกา
- พิริยะ ไกรฤกษ์ และเผ่าทอง ทองเจือ. (2526). *ประวัติศาสตร์ศิลปะหลัง 2475*. กรุงเทพฯ: สถาบัน
ไทยคดีศึกษา, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- วิเชียร อินทรกระทีก. (2539). *ประติมากรรม*. กรุงเทพฯ: อักษรภาพิพัฒน์
- วิบูลย์ ลีสุวรรณ. (2548). *ศิลปะในประเทศไทยจากศิลปะโบราณในสยามถึงศิลปะสมัยใหม่*.
กรุงเทพฯ. วิสคอมเซ็นเตอร์
- วิทยา ด้านธำรงกุล. (2546). *การบริหาร*. กรุงเทพฯ: เวิร์ดเวฟ เอ็ดดูเคชั่น.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2534). *ศิลปะสมัยใหม่ในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- วิรัช ภูมิรัตนกุล. (2542). *แนวความคิดการประชาสัมพันธ์: แง่คิดในเชิงทฤษฎีและวิธีปฏิบัติ*.
กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีรุธ มาฆะศรีรินทร์. (2549). *การพัฒนาองค์การแห่งการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: เอ็กสเปอร์เน็ท.
- สมชาย เกาทอง (2549). *ประติมากรรมหิน*. เชียงใหม่: โชตนาพรินท์.
- สมดี หงส์ไพศาลวิวัฒน์. (2550). การประชุมวิชาการทางการตลาดระดับชาติ ครั้งที่ 1 “คุณค่า
การตลาดกับบทบาทการสร้างสรรค์สังคมไทย”. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์

สุรัตน์ ตรีสกุล (2548). *หลักนิเทศศาสตร์*. กรุงเทพฯ: พ.ศ. พัฒนา.

อััจฉิมา เศรษฐบุตร.(2549). *การบริหารการตลาด*. กรุงเทพฯ: ธรรมศาสตร์.

อัศนีย์ ชูอรุณ. (2540). *ศิลปะ- วิชาการ*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.

เอกสารอื่น ๆ

ถนนอมจิตร ชุ่มวงศ์ (2547). บทความเรื่อง “*ประติมากรรมกับสิ่งแวดล้อม*”. เชียงใหม่: เดอะเกรทไพนธ์อาร์ท.

Books

Bresnick, David,. (1982). *Public Organizations and Policy : An Experience to Public and Its Execution* Glenview.Illinois: Scott, Foresman and Company.

Drucker, Peter F. (1990). *Managing the non- profit Organization: Principles and Practices*: HarperCollins.

Grilli, C. F. (1989). *Le Cento Citta' d' Italia*. Prato: Mariotti.

Hensen, Harry L. (1977). *Marketing: Test and Cases*: Homewood.

Read, Herbert. (1931). *The Meaning of Art*. London: Penguin Books.

Wakter, F. Vella. (1978). *Chaiyo: King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism*. Assisted by Dorothy B. Vella. Honolulu: University of Hawaii.